

Kritické debaty o 15minutovém městě: systematická obsahová analýza literatury

V reakci na stále se zvětšující koncentraci obyvatel do měst a s tím spojenými problémy, které naplno odkryla pandemie covid-19, se koncept 15minutového města nebolí města krátkých vzdáleností objevil jako slibný model pro podporu udržitelného a spravedlivého městského prostředí s důrazem na lokální život obyvatel. Navzdory široké podpoře ze strany politiků, tvůrců koncepcí a praktiků přitahuje 15minutové město i kritiky, kteří zkoumají nejen teoretické základy konceptu, ale především proveditelnost v reálném světě. V článku, který vyšel v roce 2026 v časopise *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning*, byla představena studie od autorů Asrina Mahmoudpoura a M. Reza Shirazihho z Oxford Brookes University, která zkoumá kritické debaty o 15minutovém městě optikou teorie, praxe a dopadů v území na základě systematické obsahové analýzy 102 akademických publikací vydaných mezi lety 2020 a polovinou roku 2024. Zjištění identifikují klíčové kritické poznatky, které poměří, jakým způsobem město krátkých vzdáleností skutečně směřuje k naplnění své původní vize, tj. vytvoření udržitelnějšího prostředí. Hlavní zjištění studie lze shrnout tak, že: (a) je třeba se flexibilně přizpůsobit konkrétnímu kontextu sídla a zohlednit politickou, sociální, ekonomickou a prostorovou realitu a dynamiku měst a jejich částí; (b) správa věcí veřejných musí být dostatečně robustní, tj. musí zahrnovat participativní, zdola nahoru směřující a reprezentativní procesy plánování; (c) je třeba do tvorby rozvojových politik integrovat principy sociální spravedlnosti s cílem zabránit gentrifikaci měst a sociálnímu vysídlení; (d) je nutné stále zdokonalovat nástroje pro efektivnější měření a hodnocení so-

ciálních a prostorových dimenzí tohoto modelu.

Vznik konceptu

Koncept 15minutového města byl formálně představen francouzsko-kolumbijským vědcem Carlosem Morenem v roce 2016 jako progresivní reakce na klimatickou krizi a prohlubující se socioekonomické nerovnosti obyvatel měst. Myšlenka získala značný impulz po roce 2020 během pandemie covid-19, která odhalila zranitelnost měst. Carlos Moreno tehdy koncept doporučil jako řešení pro klimatickou krizi a alternativu, která může účinně přispět k ochraně veřejného zdraví. Mezi nejvýznamnější politické ambasadory modelu patří pařížská starostka Anne Hidalgo, která jej učinila ústředním bodem své úspěšné kampaně za znovuzvolení v roce 2020. Institucionální podporu koncept získal od globální sítě C40 Cities¹ v rámci její agendy Green and Just Recovery a od organizace UN-Habitat, která jej ve své zprávě World Cities Report 2022 zařadila jako jedno z klíčových doporučení pro udržitelné plánování sídel. Tato politická podpora výrazně zesílila globální dopad konceptu a ovlivnila plánovací praxi v mnoha městech po celém světě.

Ve své podstatě 15minutové město předpokládá čtvrti, kde jsou základní služby a vybavení dostupné během 15 minut chůze nebo jízdy na kole. Cílem je znovu propojit lidi s jejich sousedstvím a podpořit inkluzivní, živé a zdravé komunity prostřednictvím kompaktního a digitálně integrovaného prostředí.

Koncept stojí na čtyřech principech: **hustota, blízkost, rozmanitost a digitalizace**. Hustota klade důraz na optimalizaci rozložení populace a zdrojů. Blízkost se týká prostorového rozložení a časové dostupnosti zařízení. Rozmani-

tost podporuje smíšené využití prostorů a sociální integraci. Digitalizace využívá technologie pro zlepšení procesů, jako je poskytování služeb v reálném čase.

Důraz na sousedství jako jednotku plánování není zcela nový; má kořeny v tzv. „sousedské jednotce“ amerického urbanisty a sociologa Clarence A. Perryho² (1872–1944), podobá se také modelům kompaktního města nebo konceptu Eco-City. Vystává tedy otázka, zda jde o skutečně novou myšlenku, nebo jen o přejmenování dlouhodobých principů. Autoři se shodnou na tom, že jde o vyvrcholení desetiletí diskusí o urbanismu s cílem vytvořit spravedlivější a udržitelnější čtvrti. V praxi se objevily nezávisle podobné modely: „15minutová pěší sousedství“ v Číně (2016), „20minutová sousedství“ v Portlandu (2012) nebo Melbourne (2017) a projekt „Local Living“ ve Skotsku (2021). I když sdílejí společné rysy, 15minutové město upřednostňuje lokální soběstačnost a vizi čtvrti jako center zaměstnanosti (podpora práce na dálku a coworkingů). V otázkách bydlení a gentrifikace se přístupy liší – od pařížského modelu sdílených prostor po portlandské strategie proti vysídlování.

Konkrétní strategie proti gentrifikaci v rámci 15minutového města, tj. aby se předcházelo vysídlování obyvatel v důsledku rostoucí atraktivity čtvrtí, se zaměřují na integraci níže uvedených principů sociální spravedlnosti do plánování:

- **Regulační nástroje:** Zdroje doporučují implementaci inkluzivního zónování a politiky regulace nájemného, které pomáhají udržet bydlení cenově dostupné i v atraktivních lokalitách.
- **Podpora dostupného bydlení:** Prioritou je zajištění rovného přístupu k dostupnému bydlení. Portland v tomto ohledu přijal komplexní rámec pro prevenci vysídlování. Například v Paříži využívají flexibilnější

¹ C40 Cities je mezinárodní sdružení primátorů měst, více na <https://www.c40.org/>.

² PERRY, C. A. 1929. The Neighbourhood Unit. A Scheme of Arrangement for the Family-Life Community. In: *Regional Survey of New York and Its Environs. Volume VII. Neighborhood and Community Planning*, str. 22–132. New York: In Committee on Regional Plan of New York and Its Environs.

přístupy, jako jsou daňové pobídky, modely sdíleného bydlení a efektivnější využívání sdílených prostor.

- **Analytické nástroje:** Důležitou strategií je posouzení rovnosti a gentrifikace v rámci plánovacích procesů, což umožňuje identifikovat rizika dříve, než dojde k marginalizaci komunit.
- **Rámec „Spravedlivého města“ (Just City)³:** Navrhuje se začlenění principů rozmanitosti, rovnosti a demokracie do tvorby politik, což zajišťuje spravedlivou distribuci zdrojů a přístup k příležitostem pro různé socioekonomické a demografické skupiny.
- **Lokalizace zaměstnanosti:** Strategie zahrnují podporu etnické rozmanitosti a zajištění blízkosti pracovních míst, aby i pracovníci s nižšími příjmy mohli žít v blízkosti svého zaměstnání a nemuseli spoléhat na nákladné dojíždění z periferií.

Rozbor kritických debat: pět hlavních oblastí

Navzdory popularitě konceptu města krátkých vzdáleností rostou obavy ohledně jeho skučeného uvedení do života a dopadů na obyvatele i městské čtvrti. Kritiky se týkají gentrifikace, opomíjení sociálních dimenzí, prohlubování segregace a nedostatečné participace obyvatel. Studie autorů z Oxfordu systematicky shrnuje kritické debaty optikou teorie, technické praxe a sociálních dopadů.

Konceptualizace a teoretické základy

Kritika poukazuje na „utopickou a abstraktní povahu“ modelu a využívání (zneužívání) jej pouze pro „branding města“, tj. že 15minutové město je považováno za univerzální symbol úspěchu města. I když popularita města krátkých vzdáleností odráží rostoucí zájem o jeho implementaci, existuje riziko, že koncept bude spíše používán jako rétorický prostředek než jako základ pro smysluplnou změnu – bude sloužit jako symbolický znak udržitelnosti a citlivosti ke klimatu, místo aby byl podstatně zapojen do

praxe jako exaktní plánovací nástroj. Existuje riziko prosazování univerzálního řešení (one-size-fits-all), které vychází z eurocentrického kontextu a opomíjí lokální socioprostorové identity.

Kritika varuje před fyzickým determinismem – naivní vírou, že prostorová změna sama o sobě vyřeší hluboké strukturální problémy. Soustředění se pouze na blízkost může přehlížet komplexitu městských systémů a interakcí. Blízkost nezaručuje skutečnou dostupnost (včetně cenové a kvalitativní) a může neprávem upozadovat roli např. veřejné dopravy. Město rovněž nelze redukovat na soubor čtvrtí; některé funkce (divadla, muzea) vyžadují centrální umístění a pohyb po celém městě.

Má-li koncept města krátkých vzdáleností vést ke smysluplné změně, měl by být založen na flexibilních strategiích a hlubokém pochopení místního kontextu. Neměl by být vnímán jako univerzální řešení, ale spíše by se měl přetvořit v normativní a adaptivní přístup k plánování, který musí být přizpůsoben politickým, sociálním, ekonomickým a prostorovým podmínkám různých sídel. Je důležité, aby urbanisté překročili pasivní aplikaci teorie a zapojili se jako konstruktivní teoretici – aktivně formovali a zdokonalovali koncept na základě empirických důkazů a kritické reflexe.

Správa (governance) a politické aspekty

Některé kritiky a otázky předložené v této studii, jako je „autoritářský model správy“, mají kořeny v konspiračních teoriích, politické polarizaci a nedůvěře ve vládu, které jsou často zesilovány sociálními médii a vyvolávají veřejnou kontroverzi a odpor proti 15minutovému městu. Konspirační teorie (např. v Oxfordu či Edmontonu) jej spojují s omezováním svobody pohybu. Ačkoli se studie autorů primárně nezaměřuje na tento typ kritiky, je důležité uznat její existenci a vliv na vnímání 15minutového města. Autoři se domnívají, že namísto ústupu od konceptu 15minutového města by přiměřená reakce měla zahr-

novat transparentní diskusi, vytvoření robustní správy území, která podporuje procesy zdola nahoru – prostřednictvím veřejného vzdělávání, participace při plánování, integrace laických znalostí.

Ekonomický rozpor: vize vs. realita

Kritika týkající se uplatnění modelu v praxi a jeho ekonomické proveditelnosti nastoluje otevřené otázky, jako jsou chování tržních sil a ekonomická životaschopnost modelu, lokalizace pracovních příležitostí, finanční mechanismy a proveditelnost v různých situacích. Tato kritika zdůrazňuje složitost implementace 15minutového města tváří v tvář politickým, ekonomickým a fyzickým podmínkám sídla. Carlos Moreno např. předpokládal decentralizaci práce do sousedství a rozvoj coworkingových center. Jak ovšem víme, ekonomická hyperspecializace vyžaduje koncentraci v centrech, tudíž lokální alokace je u mnoha profesí nerealizovatelná. Jinými slovy, je nereálné, aby všichni pracovali v blízkosti domova; tržní síly a ekonomická realita brání „teoretické“ lokalizaci pracovních míst.

Autoři se domnívají, že řešení vyžaduje silnou politickou vůli, koordinované úsilí národních vlád a místních samospráv, podpůrné finanční politiky. To by mělo být doplněno investičními pobídkami, vytvořením účinných partnerství veřejného a soukromého sektoru a aktivní spoluprací s podniky, korporacemi a městskými úřady. Slibný příklad takové spolupráce v oblasti správy lze doložit např. ve Skotsku.⁴

Sociální dopady a spravedlnost

Studie souzní s kritikou týkající se sociálních dopadů 15minutového města, včetně gentrifikace, rizika prohloubení sociálních nerovností, socioprostorové segregace jako prostorového projevu neinkluzivity a přehlížení individuálních preferencí a potřeb.

Dominantním tématem je riziko jevu označovaného jako environmentální gentrifikace. Zvyšování kvality života

³ FAIRSTEIN, S. S. 2010. *The Just City*. New York: Cornell University Press. ISBN 9780801446559.

⁴ CITY OF EDINBURGH COUNCIL. 2023. *20-minute neighbourhood: Living well locally*. Edinburgh: The City of Edinburgh Council. Dostupné z: <https://www.edinburgh.gov.uk/future-council/need-20-minute-neighbourhoods>.

v sousedství zvyšuje ceny nemovitostí, čímž vytlačuje nízkopříjmové obyvatele. Pokud koncept neintegruje principy Just City podle Susan Fainstein – jmenovitě rozmanitost, rovnost a demokracii – hrozí vznik uzavřených elitních enkláv. Model často ignoruje pracovníky v první linii, kteří kvůli povaze své práce a rostoucím nákladům na bydlení v centrech nemohou z principu těžit z výhod „lokálního života“. Model často opomíjí potřeby osob se zdravotním postižením nebo starších lidí, jejichž mobilita je odlišná. Domnívají se proto, že inkluzivní územní plánování, dostupné bydlení a politiky regulace nájemného by měly být začleněny do plánování 15minutového města.

Implementace a prostorová proveditelnost

Debata o měřítku (celoměstské vs. čtvrtové) ukazuje na potíže konceptu města krátkých vzdáleností s integrací do stávajících sídel. Ačkoli je koncept 15minutového města široce začleněn do politických dokumentů a je relativně snadno realizovatelný v nových developerských projektech, jeho proveditelnost v existujících zastavěných prostředích – zejména v předměstských, okrajových a venkovských oblastech – je kritiky zpochybňována. Nesnadné uplatnění konceptu vyplývá z řady fyzických, politických a technických omezení, zejména z nízké hustoty obyvatelstva žijícího na předměstí či na venkově. Problémem jsou rigidní územní plány, přísné předpisy pro využívání půdy, zonace, ale také např. závislost obyvatel na automobilech. Kritici rovněž poukazují na to, že bez investic do mikroúrovně (kvalita chodníků, osvětlení, bezpečnost) zůstává blízkost služeb nevyužita, protože zanedbané prostředí nepodporuje aktivní mobilitu.

Měření modelu a technické parametry

Další oblast kritiky se týká měření modelu, jako je fragmentovaný rámec měření, měření založené na prahových hodnotách a nejasnosti v zatřídění veřejné vybavenosti, což odráží některé technické a praktické obavy. Stanovení fixního časového limitu 15 minut je diskutabilní, protože tolerance času se liší

podle účelu cesty a jednotlivce. Nástroje často nedokáží propojit blízkost s demografickou rozmanitostí. Autoři článku proto podtrhují potřebu vyvinout inovativní měřicí metody a hodnotící nástroje, které jsou přizpůsobivé a citlivé na kontext. Autoři věří, že přijetí digitálních technologií a hodnocení založeného na datech – zejména těch, která vycházejí z lidského chování – nabízí slibnou alternativu k tradičním statickým metodám hodnocení. Tyto metody mají potenciál významně transformovat způsob, jakým hodnotíme, analyzujeme a představujeme si urbanistický návrh, rozvoj, správu a plánování v souladu s vizí 15minutového města. Kromě toho může začlenění kvalitativních metod (kognitivní mapování a průzkumy založené na vnímání) pomoci zachytit subjektivní dimenze – jako je vnímaná dostupnost a kvalita služeb – a přispět tak ke komplexnějšímu pochopení reálného fungování tohoto konceptu. Používání nových inteligentních technologií a simulačních modelů, jako jsou digitální dvojčata, rozšířená realita (AR) a virtuální realita (VR), poskytuje příležitost k rozvoji detailního socioprostorového porozumění modelu 15minutového města.

Závěr: návrhy na podporu konceptu města krátkých vzdáleností

V článku představená studie podtrhuje význam kritického přístupu k 15minutovému městu, nikoli jako k pevnému nebo bezchybnému modelu, ale jako k dynamickému vyvíjejícímu se rámci formovanému různými kontexty, politickou dynamikou a sociálními podmínkami. Namísto odmítnutí 15minutového města kvůli jeho nedokonalosti nebo zneužití pojmu se autoři zasazují o jeho konstruktivní pochopení prostřednictvím inkluzivního přístupu.

Na závěr autoři správně uvádějí, že tím, že zůstaneme otevření kritice, budeme řešit oprávněné obavy, zpochybňovat konspirační teorie a minimalizovat nechtěné důsledky nepromyšleného zavádění modelu, můžeme zvýšit použitelnost a veřejnou přijatelnost konceptu 15minutového města.

Tyto závěry také vytvářejí základ pro podporu teoretického rozvoje i praktického uplatnění konceptu města krátkých vzdáleností. Navzdory kritice má model velký potenciál pro udržitelnost, pokud se k němu přistoupí v kontextu místa. Studie proto navrhuje:

- chápat koncept jako **flexibilní a adaptivní rámec**, nikoli jako univerzální recept,
- přiblížit plánování občanům prostřednictvím **transparentnosti a uplatňováním participace**, čímž lze lépe čelit konspiračním teoriím,
- integrovat principy **sociální spravedlnosti** (dostupné bydlení, regulace nájemného) k prevenci gentrifikace,
- využít **digitální technologie a data** (digitální dvojčata, VR/AR) pro lepší pochopení lidského chování v prostoru,
- posílit **politickou vůli a spolupráci** mezi národní a místní úrovní plánování, aby se překonaly ekonomické překážky v rozvoji sídel. S tím úzce souvisí podpora partnerství veřejného a soukromého sektoru pro ekonomickou udržitelnost lokálních služeb.

Výše uvedené poznatky by však měly být chápány jako základ pro další empirický a teoretický výzkum, který je převede do podoby realizovatelných politik a praktických nástrojů.

Koncept 15minutového města nesmí být vnímán jako neměnné dogma či univerzální šablona, ale jako dynamický a kontextuálně citlivý rámec. Jeho úspěch není podmíněn pouze fyzickou transformací prostoru, ale především politickou vůlí integrovat sociální spravedlnost a schopností naslouchat legitimní vědecké i veřejné kritice. Bez důrazu na inkluzi, participaci a technickou preciznost v měření hrozí, že se tento slibný model stane pouhým marketingovým nástrojem, který v konečném důsledku prohloubí stávající urbánní fragmentaci a nerovnost.

[MAHMOUDPOUR, A.; SHIRAZI, M. R. 2026. Critical debates on the 15-minute city: A systematic content analysis of the literature. In: *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning*, vol. 169. ISSN 0264-2751. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.106576>.]

Výběr tématu a překlad: Vít Řezáč